

I. Den historiske baggrund

I løbet af det 6. og 5. årh. f.Kr. indtraf en række ændringer i det græske samfund, der medførte et nyt verdensbillede, dvs. en ny måde at opfatte sig selv på i forhold til tid og rum. Grækernes mange kolonier i Middelhavsområdet, der var grundlagt i perioden 750-550 f.Kr. og gav kontakt til fremmede kulturer, har været en vigtig faktor i udviklingen af verdensbilledet.

II. De joniske naturfilosoffer

Som de første forsøgte de joniske naturfilosoffer at give rationelle årsagsforklaringer på naturfænomenerne. Tidligere sagde man, at regnvejr og torden forårsagedes af himmelguden Zeus, men nu søgte naturfilosofferne andre og mere naturlige forklaringer.

I deres forsøg på at forklare verden talte naturfilosofferne om et urstof. Således kaldte Thales fra Milet, der levede omkring 585 f.Kr., (ifølge Herodot skulle Thales have forudsagt en solformørkelse i Lilleasien dette år), vandet for urstoffet. Andre talte om andre urstoffer. Sådanne overvejelser førte siden til den antikke atomteori (ἄτομος = udelelig), der blev udformet af Demokrit fra Abdera omkring 400 f.Kr.

Denne verdensopfattelse blev overtaget af Epikur, der levede omkring 300 f.Kr. En del romere fulgte Epikurs lære, men andre valgte at følge Zenons lære, der kaldes stoicismen efter det sted i Athen, hvor Zenon færdedes med sine elever. Stoicismen er en hellenistisk moralfilosofi med rødder tilbage til Sokrates og Platon.

III. Pythagoræerne

Pythagoræerne var elever af matematikeren og filosofen Pythagoras, der emigrerede fra Samos ud for Jonien til Kroton i Syditalien omkring 532 f.Kr. Her grundlagde han en skole, og siden grundlagdes andre pythagoræiske synedrier, således som disse skoler kaldtes.

I synedrierne levede man i cølibat og som vegetarer i et forsøg på et opnå en højere erkendelse af sandheden, end det er muligt, når man vælter sig i bøffer og damer. Pythagoræerne søgte ikke efter et urstof, men efter almene definitioner. Den pythagoræiske læresætning: $a_2 + b_2 = c_2$ er altid gyldig, medens en tilfældig retvinklet trekant af træ kun afspejler læresætningen. En trekant af træ kan blive skæv eller brænde, men det bliver læresætningen ikke mindre gyldig af. Foruden matematikken var pythagoræerne også meget optagne af musik og tonernes intervaller.

IV. Sofisterne

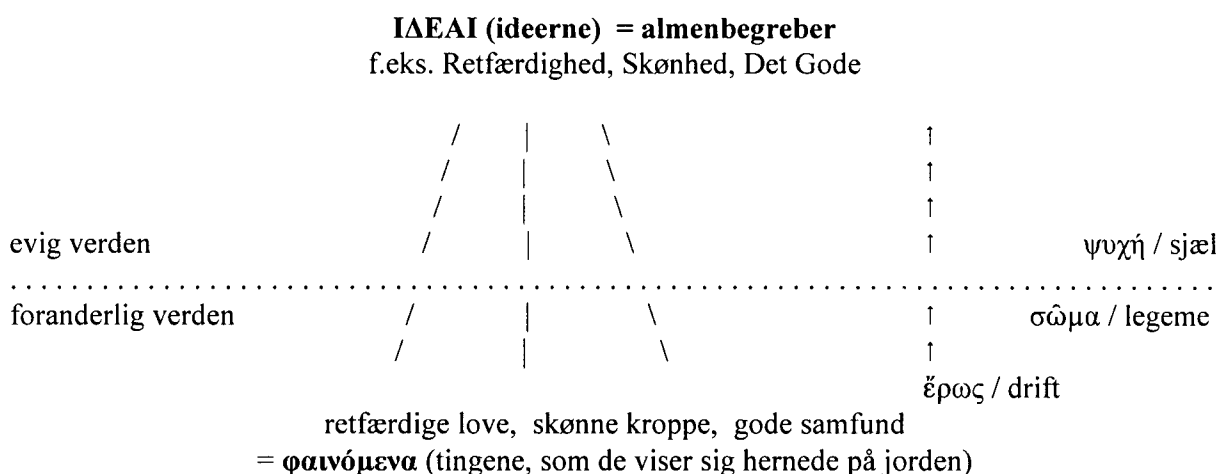
I modsætning til såvel naturfilosoffer som pythagoræere var sofisterne omvandrende modelærere, der i slutningen af det 5. årh. for høj betaling gav unge rigmandssønner den viden og de færdigheder, der fører til magt og indflydelse i et demokrati.

Modstanderne hævdede, at sofisterne var præget af en yderligtgående værdirelativisme, d.v.s. fornægtelse af en almen gyldig moral. De lærte de unge rigmandssønner at klare sig, uanset om den sag, de ønskede at fremme, var god eller forkert. Livet er en kamp, og det gælder om at være smart nok til at overleve i denne kamp. Et begreb som *retfærdighed* er en praktisk opfindelse, et resultat af νόμος (vedtægt), ikke af φύσις (naturen) ville sofisterne sige.

V. Platons idealisme

Inspireret af især af pythagoræerne og provokeret af sofisterne og henrettelsen af vennen Sokrates udformede Platon (427-348 f.Kr.) en moralfilosofi¹⁾, der har som mål at redegøre for almenbegreber som *Retfærdighed* og *Skønhed* samt for de muligheder, mennesket har for at erkende sådanne begreber. Platon kaldte almenbegreberne *ιδέαι*, syn, for de skal skues med sjælens øje, og eftertiden har derfor kaldt hans moralfilosofi *idealismen*.

I dialogen *Symposion*²⁾ lader Platon en klog kone ved navn Diotima beskrive forholdet mellem *retfærdig* og *Retfærdighed* således:

Hvorledes kan man da definere en *ιδέα*, en idé?

Hvorledes kan man definere et *φαίνόμενον*, et fænomen?

Hvorfor søger mennesket af naturen skønne kvinder, skønne mænd, skønne sjæle, Skønheden og Retfærdigheden?

Hvorledes vil Platon definere begreberne *ψυχή* og *σῶμα*?

Hvad forstår man ved begrebet *anamnese*, *ἀνάμνησις*?

Hvilke muligheder har mennesket for at nå til indsigt i idéernes verden?

Hvorfor er det af afgørende betydning, at nogen får indsigt i idéernes verden?

VI. Idealisme overfor kristendom

Platons idealisme blev grundlæggende for europæisk humanisme. Den anden hjørnestein i europæisk kulturhistorie er kristendommen. Gør rede for nogle områder, hvor der er principiel forskel på Platons idealisme og den kristne lære, hvad angår

- tid og evighed,
- forkerte handlinger,
- dyd og viden,
- forholdet mellem gud og menneske.

BJ / 28. januar 2008

-
1. Ordet *moral* er en fordanskning af det latinske adjektiv *moralis*, der er dannet af substantivet *mos*. Ordene *mos* og *moralis* svarer til de græske ord *ἦθος* og *ἠθικός*, og ordene betyder på begge sprog *sædvane* og *sædvanlig*. Fra at betegne det, man plejer at gøre, ændrer filosofferne betydning til at betegne det, man *bør* gøre. Og for at handle *retfærdigt*, er det nødvendigt at have et begreb om *Retfærdigheden*.
  2. Platon, *Symposion*, Ved Per Krarup, Gyldendal 1973 (5. oplag), siderne 55-69, i særdeleshed 65-69.